

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВЗАЄМИНИ 1919 – 1920 рр. В ОЦІНЦІ ПОЛЬСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Зелінський Максим Вікторович

кандидат історичних наук, співробітник Науково-дослідного інституту полоністики Чорноморського національного університету ім. Петра Могили, м. Миколаїв

E-mail: max_zelinskij@yahoo.com

http://orcid.org/0000-0002-8521-4256

У статті висвітлюються окремі аспекти суспільно-політичної діяльності польського національно-демократичного табору в період відродження державності Польщі у 1918 – 1923 рр. Визначено рівень впливу національних демократів на процес формування східної політики Польщі й, зокрема, її українського вектора протягом 1919 – 1920 рр. Досліджено ставлення національних демократів до українських національно-визвольних змагань в окреслений період. Охарактеризовані причини та сутність антиукраїнських поглядів у середовищі польських націоналістів. Розглянуто основні положення політичної візії національних демократів стосовно українського вектора політики Ю. Пілсудського в умовах польсько-радянського воєнного протистояння. Звернено увагу на принципову розбіжність поглядів між національними демократами і пілсудчиками щодо розв'язання українського питання в рамках польських національних інтересів. Головний акцент зосереджено на аналізі неоднозначної реакції представників націонал-демократичного табору на підписаний між Польською Республікою і УНР у квітні 1920 р. Варшавський договір. З'ясовані політичні та історичні наслідки цієї угоди для Польщі в контексті українсько-польсько-радянських стосунків з погляду ендеків. У результаті дослідження обґрунтовується думка стосовно негативної ролі ендеків у реалізації міждержавних угод між Україною і Польщею в окреслений період.

Ключові слова: українсько-польські взаємини, Варшавський договір 1920 р., польсько-радянська війна 1920 р., націонал-демократія, Ю. Пілсудський, Р. Дмовський, С. Петлюра, українське питання.

Постановка проблеми. У сучасній вітчизняній історіографії чимало уваги приділяється вивченню різних аспектів українсько-польського минулого, зокрема драматичних подій 1919 – 1920 рр., коли українці та поляки в умовах наростання національно-визвольних змагань, які майже одночасно збіглися в часовому вимірі, силовим шляхом наполегливо намагалися реалізувати власні державницькі проекти. Проте обидва сусідні народи, відновивши свої власні національні держави, так і не зуміли порозумітися щодо територіальних претензій. У кінцевому результаті це спричинило важке українсько-польське протистояння за Східну Галичину.

Але вирішальним для наслідків українсько-польських відносин можна вважати воєнно-політичний союз, укладений 21–24 квітня 1920 р. у Варшаві між Ю. Пілсудським і С. Петлюрою, коли уряд Української Народної Республіки (УНР), перебуваючи у безнадійній ситуації, був змушений піти на зраду національних інтересів і задовольнити великодержавні амбіції польської сторони, відмовившись від частини західноукраїнських земель.

Проте з огляду на гіркий досвід українсько-польського минулого доводиться констатувати, що Варшавський договір, столітній ювілей якого українці та поляки відзначають у квітні поточного року як спільний дипломатичний проект Ю. Пілсудського й С. Петлюри, зазнав цілковитої поразки, а наступні бойові дії на українсько-польсько-радянському фронті стали заключним

акордом у намаганнях українців здобути власну незалежність у 1917 – 1921 рр.

У цьому контексті особливої значимості та актуальності набуває проблема переосмислення рівня політичного впливу на тогочасні українсько-польські відносини найсильнішого націоналістичного угруповування Другої Речі Посполитої – національної демократії (НД, ендеції), яка 11–12 травня 1919 р. офіційно трансформувалась у політичну партію під назвою Народна-національний союз (ЗЛН) (Związek Ludowo-Narodowy). Саме ендеція у перші роки існування незалежної Польської держави, маючи більшість мандатів у парламенті, відіграла ключову роль у суспільно-політичному житті країни й значною мірою визначала її зовнішньополітичний курс стосовно України.

Метою даної публікації є вивчення концептуального бачення польськими національними демократами Визвольних змагань українців у 1919 – 1920 рр. та виявлення ставлення ендеків до українського вектору зовнішньої політики Юзефа Пілсудського.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що пріоритетними напрямками вітчизняної історичної науки є насамперед вузлові проблеми українсько-польських відносин у зазначений період. Тема українсько-польської війни 1918 – 1919 рр. за Східну Галичину, Варшавська угода і воєнно-політична співпраця між УНР і Польщею в 1920 р., Ризький мирний договір 1921 р. та інші ключові аспекти періоду визвольних змагань українців та поляків доволі повно розкриті в працях багатьох вітчизняних науковців: Л. Алексісець, В. Босчка,

В. Боримського, С. Віднянського, М. Гетьманчука, Б. Гудя, І. Дацківа, Т. Зарецької, Л. Зашкільняка, Д. Злепка, О. Калакури, В. Комара, Г. Корольова, О. Красівського, М. Литвина, О. Михайлової, Є. Сінкевича, С. Трояна та ін.

Утім, зауважимо, що головна увага українських істориків традиційно зосереджена на висвітленні діяльності найвпливовішої політичної сили міжвоєнної Польщі – бальведерського табору на чолі з Ю. Пілсудським. Насамперед це пов'язано з тим, що використовуючи слабкість тодішньої парламентської системи країни й постійну чехарду з коаліційними урядами, Ю. Пілсудському та його прихильникам вдалося сконцентрувати у своїх руках реальні механізми управління державою та контроль над силовими структурами. Отримавши усі військові та дипломатичні інструментарії для реалізації зовнішньої політики Польської держави, Ю. Пілсудський взяв на себе особисту політичну відповідальність за розробку та втілення у життя польських великодержавницьких планів на сході. Через гостру політичну конкуренцію влітку 1919 р. національні демократи, які становили найбільшу парламентську групу у Сеймі протягом 1919 – 1922 рр., не змогли утворити загальнонаціональну політичну партію і втратила значення найбільшої сили в парламенті, оскільки не могли самостійно формувати уряд. А отже, були частково відсунуті на задній план у вирішенні найважливіших стратегічних рішень у сфері розбудови двохсторонніх польсько-українських відносин.

Тож, як бачимо, з очевидних причин, зазначена тематика не знайшла відповідного висвітлення в українській історіографії, незважаючи на те, що представляє певний науковий інтерес. Саме тому спеціальних праць, присвячених дослідженню участі польських національних демократів у процесі формування східної політики Польщі в окреслений період та визначенню їхнього впливу на розвиток міждержавних польсько-українських відносин, у вітчизняній історичній науці на сьогодні майже немає.

Натомість польська історіографія значно ґрунтовніше підійшла до вивчення означеної проблематики. Окремі аспекти зазначеного питання розглядали М. Анджейчак [Andrzejczak, 2016], А. Борковський [Borkowski, 1990; 1991], А. Вонтор [Wątor, 1990], Б. Гальчак [Halczak, 2000], Р. Вапінський [Wapiński, 1980], Я. Васкан [Waskan, 2006], Г. Зацкевич [Zackiewicz, 2008], А. Новак [Nowak, 2016], Т. Козелло [Koziełło, 2008a; 2008b].

Виклад основного матеріалу. Українська проблема традиційно займала провідне місце у політичній думці польської національної демократії в контексті відбудови незалежної Польської держави. Ендецьке бачення вирішення українського питання було сформовано ще на початку ХХ ст. і ця візія майже не зазнала суттєвих ідеологічних змін у період польських національно-визвольних змагань 1918 – 1923 рр.

Основні засади ендецького зовнішньополітичного курсу, зокрема територіальні претензії до сусідніх

держав, остаточно оформились у політичних програмах Польського національного комітету (1917 – 1919 рр.) – представницького органу поляків у країнах Антанти, створеного головним ідеологом та співзасновником ендеції Романом Дмовським. Останній, до речі, очолюючи вже офіційну польську дипломатичну делегацію, спромігся дискредитувати українські визвольні змагання на Паризькій мирній конференції 1919 р., залишивши українців без необхідної підтримки з боку провідних країн Європи. Не в останню чергу саме завдяки його особистій спритності польській стороні вдалося на свою користь розв'язати збройний українсько-польський конфлікт за Східну Галичину, отримавши 25 червня 1919 р. від держав-переможців дозвіл на окупацію цього регіону.

Проте Версальський мирний договір від 28 червня 1919 р. головно розв'язав проблему західних кордонів Польської держави й водночас створив усі умови для спрямування її експансії на схід. Питання про східні кордони Польщі Паризька мирна конференція залишала відкритим, очікуючи, що воно буде остаточно вирішене лише після закінчення воєнних дій на території колишньої Російської імперії. Вже починаючи із середини 1919 р., головним вектором зовнішньополітичних зусиль Польської держави став східний напрямок, а польсько-українські відносини визнавалися пріоритетними. Невдовзі 1 вересня 1919 р. було підписано польсько-український договір про перемир'я, який встановив тимчасову демаркаційну лінію розмежування між Польщею та УНР вдовж р. Збруч.

На відміну від суперечливої федераційної концепції Ю. Пілсудського та його непослідовною нібито проукраїнської політики протягом 1919 – 1920 рр., яка пізніше отримала величезну кількість різноманітних інтерпретацій та оцінок з боку дослідників, позиція національних демократів у вирішенні українського питання завжди виглядала більш передбачуваною й жорсткою. З великим упевдженням ендеки ставилися до визнання легітимності українських національних претензій на розвиток національної культури, а головне – української державності в будь-якому вигляді. Серед національних демократів переважала думка, що українське питання – це лише об'єкт польсько-російських відносин, а сама ідея існування незалежної Української держави категорично заперечувалася. Ця догма ґрунтувалася на тому, що «жоден російський уряд не відмовиться від України. Окреме державне існування України – це смертельний удар по Великій Росії» [Ні., 1919a, s. 1]. Будучи прихильниками етнічно моногенної держави, ендеки відхиляли можливість розбудови Другої Речі Посполитої на федеративних засадах, оскільки така «державна, як скупчення різних народів, прирікалася на дряхлість» [Wasiutynski, 1919, s. 1]. Крім того, у разі виникнення федеративної держави існувала б загроза втрати поляками домінуючого становища як державоутворюючої нації у тому розумінні, що український етнічний елемент чисельно перевершив би польський [Giertych, 1936, s. 481; Traktat Ryski

1921 roku po 75 latach, 1998, s. 36]. Ба більше, за такої умови український етнос через власну чисельність визнавався непридатним до повної колонізації.

На додаток, у питанні розширення кордонів Польської держави національні демократи дотримувалися цілком прагматичного підходу. Ендеки добре розуміли, що у разі подальшого польського просування на схід, із різким збільшенням кількості нових виборців, вони суттєво знижували б свої власні партійні шанси на перемогу на парламентських виборах, позаяк тоді скорочувалась їхня електоральна база, яку становили переважно етнічні поляки.

Отже, для ендеків проблема східних кордонів становила другорядне питання. Вони, на відміну від прихильників бельведерського табору, пріоритетним напрямком територіального розширення Польської держави вважали західний. Польські історичні та етнографічні землі, що протягом тривалого часу входили до складу Німеччини, були краще економічно розвинуті, а головне – вони забезпечували полякам стратегічний вихід до узбережжя Балтійського моря й надавали Польщі статус морської держави [Jeszcze w sprawie programu federacyjnego, 1920, s. 1].

Щоправда, повністю відмовлятися від України ендеки також не мали намірів. Як наголошували ідеологи НД: «із втратою кресів ми втратимо єдиний терен нашої природної експансії» [Kresowiec, 1920, s. 1]. Згідно з концепцією лідера ендеції Р. Дмовського, східний кордон Польщі повинен був збігатися зі східним кордоном Першої Речі Посполитої після її другого поділу в 1793 р. Ця умовна лінія бажаного для ендеків східного кордону отримала назву «лінії Дмовського».

Крім того, тривалий воєнний конфлікт із росіянами за сфери впливу у східноєвропейському регіоні міг би, на думку національних демократів, спровокувати появу небажаного та небезпечного для поляків геополітичного російсько-німецького альянсу, спрямованого насамперед проти Польщі [Ні., 1919b, s. 1]. До уваги брався також і той факт, що Центральна Рада й УНР під час Першої світової війни безоглядно орієнтувалися на блок Центральних держав і мали напружені стосунки з Антантою – головним геополітичним союзником польських еліт [В.В., 1919, s. 1]. З огляду на це ендеки розглядали самостійну Україну як потенційного союзника Німеччини на випадок можливої війни з німцями [Chaos, 1920, s. 1]. Окрім того, Україна безпосередньо належала до сфери геополітичного впливу найважливішого партнера Польщі – Франції, яка у справі визначення польських східних кордонів підтримувала «білу» Росію генерала А. Денікіна. Тому НД нізащо не хотіла псувати дружні взаємини з Парижем [В.В., 1920, s. 1].

Сама ідея появи на політичній мапі Європи Великої України, «від Кубані аж до р. Сан... зі сорокамільйонним українським народом» певним чином драгувала ідеологів національної демократії й трактувалася ними як потенційна небезпека для польських національних інтересів [Berezowski, 1920a, s. 1; 1920b, s. 3]. Власне кажучи, в історичному

контексті Україна сприймалась ендеками як «ахіллесова п'ята польської державності» [Jeszcze w sprawie programu federacyjnego, 1920, s. 1].

Тому й не дивно, що упродовж 1919 – 1920 рр. ендецькі політичні кола розгорнули справжню інформаційну компанію проти українців. Зокрема, її партійна преса дуже несхвально сприймала будь-які спроби порозумітися з українцями й висловлювала прямо-таки неприховану патологічну ненависть до останніх. Ендецькі видання норвила за всяку ціну піднести тогочасні бурхливі українські реалії у зручному для себе висвітленні та зображували Директорію УНР вкрай негативно. З метою поширення своєї ідеології ендеками в польський інформаційний простір постійно вкидалася думка, що чи не єдиним головним ворогом Польської держави на сході є насправді лише українці. Ендецька пропаганда, яка значною мірою формувала настрої громадянської думки, активно розповсюджувала антиукраїнські чутки та заклики серед польського суспільства з метою дискредитації українських визвольних змагань в очах співвітчизників.

Не визнаючи взагалі за українцями державотворчих потенцій, ендеки зазвичай намагалися створити хибну реальність політичної ситуації в тодішній Наддніпрянській Україні. Вони переконували, що симпатії місцевого населення належали лише двом найпотужнішим лівацьким партіям, а саме: в українських містах російським соціалістам (більшовикам), а в селах – їхнім «українським товаришам» («українській партії соціалістів-революціонерів» (комуністів-боротьбистів)), оскільки усі інші «партії не мали ані впливу, ані значення» [Et., 1920a, s. 1].

До того ж, за словами відомого ендецького публіциста Б. Косковського: «Ми [поляки] не мали б жодної підтримки з боку українського суспільства, яке є або пасивним, або більшовицьким, або шовіністично антипольським... «Самостійники» хотіли б насамперед бути подалі від Польщі! Більшовики жадали б об'єднатися з московськими советами. Соціалісти-революціонери прагнули б до федерації з Росією. А українська інтелігенція, що вихована майже без винятку у Східній Галичині, підтримувала б програму Великої України аж до Сяну» [В.К., 1920, s. 3].

У ситуації, яка мала місце у другій половині 1919 р. в Наддніпрянській Україні, ендеки відзначали наявність двох потужних чинників, які могли б завадити польським спробам втрутитись у розв'язання українського питання силовими методами, як-то скупчення великої кількості зброї у місцевого населення й, як це не дивно, політична невизначеність українських селянських кооперативів. Перший фактор [мілітаризація] призвів до того, що українці постійно знаходились у стані очікування, щоб у будь-який слушний момент підтримати того, «хто їм більше пообіцяє». Так вже було в період німецької окупації, за часів падіння гетьмана Скоропадського, під час першої (1918 р.) та другої (1919 р.) навали більшовиків. Цей же чинник безпосереднім чином позначився на недовгій долі усіх численних українських урядів, політично звівши

до нуля «колись популярну постать Петлюри» [Et., 1920b, s. 2]. Водночас інший фактор, а саме: що нібито без підтримки з боку селянських кооперативів наступаюча польська армія в Україні могла б зіткнутися із проблемою продовольчого забезпечення, був більше схожий на відмовку з метою не втручатися в українські справи.

Крім того, складне й напружене становище в Наддніпрянській Україні значною мірою залежало від подальшого перебігу воєнного конфлікту між Варшавою та Москвою, який розпочався у лютому 1919 р. Навіть після закінчення першої фази активних воєнних дій на радянсько-польському фронті восени 1919 р., ендеки заперечували необхідність укладання миру з російськими більшовиками. Через те, що вони вважали більшовицький режим тимчасовим явищем і робили ставку на перемогу «білих». Ця думка була панівною в ендецькому середовищі майже до середини 1920 р. [Traktat Ryski 1921 roku, 1998, с.37].

Саме тому, протягом усього 1919 р. національні демократи були упевнені, що будь-які домовленості з Радянською Росією є передчасними й політично шкідливими, позаяк радянська сторона рідко дотримувалася своїх зобов'язань. Знаний ендецький публіцист Й. Гласко стверджував, що для «червоної» Росії мир став би «новим періодом підготовки до війни», а його колега Б. Васютинський запевняв, що незважаючи на мир, «більшовики будуть увесь час проводити підричну політику» [Kozieńo, 2008a, s. 63].

Не дивно, що запропонувати свій власний концепт розв'язання польсько-українського та польсько-радянського протистояння національні демократи так і не змоглися. Наприкінці 1919 – на початку 1920 р. політичні кола НД цілком влаштовували існуючий статус-кво, який дедалі більше нагадував тактику вичікування або стан «ані миру, ані війни» [Nowak, 2016, s. 422]. Зокрема, варіанти мирного урегулювання конфлікту, які пропонував пробельведерський уряд, нахабно відхилялися. Голова комітету закордонних справ Сейму та провідний діяч НД С. Грабський вшент розкритикував пропозицію міністра закордонних справ С. Патека стосовно вирішення питання кордонів між Польщею та Радянською Росією шляхом проведення плебісциту на фактично окупованій поляками й більшовиками Правобережній Україні. Мова йшла про українські землі між р. Збруч та історичним кордоном 1772 р. На думку С. Грабського, такий «хімерний» плебісцит навряд чи був можливий з огляду на низький рівень національної свідомості та грамотності переважної більшості місцевого населення. Разом з тим, судячи з реакції С. Грабського, «головною біллю» поляків на сході становила не стільки РСФРР, скільки потенційна загроза переходу УНР на бік Росії. Зрештою, дісталосся й пілсудчикам, яких С. Грабський звинуватив у тому, що їхні зусилля відкинути радянські війська до лінії кордону 1772 р. не мали на меті повернути т.зв. «східні кресли» до складу Польщі, а, навпаки, більше нагадували спробу «зректися» від цих земель на користь УНР [O polską politykę wschodnią, 1920, s. 1].

Отже, зважаючи на відсутність конкретного сценарію проведення мирних переговорів із більшовиками, керівництво НД дійшло висновку, що кращим варіантом розв'язання конфлікту було б невтручання в українські справи, щоб передчасно не спровокувати Радянську Росію до дій у відповідь [Andrzejczak, 2016, s. 191; Wasiutynski, 1920, s. 1]. Крім того, тодішні очільники ендеції небезпідставно побоювалися, що односторонні дії польського уряду у напрямку сепаратних домовленостей з Москвою за спиною Антанти згодом дозволять західним союзникам Польщі перекласти увесь тягар відповідальності за встановлення східних кордонів Другої Речі Посполитої безпосередньо на самих поляків, у такій спосіб позбавивши Варшаву підтримки та гарантій зі свого боку [Waskan, 2006, s. 222].

Однак, попри це, у деяких вищих колах НД панували доволі оптимістичні погляди стосовно нібито зовсім виснаженого війною східного сусіда і до того ж позбавленого достатніх сил для відновлення власної імперської могутності. Ендецька преса навіть порівнювала «червону» Росію із «хворим, якого уразила лихоманка», а більш слабкішу «білу» Росію адмірала Колчака – із «хворим, у якого щойно закінчився кризисний етап хвороби» [Тум, ktorzy chca wielkiej Rosji, 1919, s. 1].

У листопаді 1919 р. депутат Сейму та провідний діяч НД М. Сейда (майбутній міністр іноземних справ в уряді В. Вітоса) репрезентував один із можливих варіантів досягнення майбутнього примирення з Москвою на умовах НД. Зокрема, він натякнув на те, що більшовикам потрібно, нарешті, примиритися з втратою Гродно, Вільнюса та Мінська на користь Польщі. Тільки у такому разі, на його думку, «Польща... буде схильна жити з Росією у добросусідських відносинах. Але щоб досягти всього цього, ми, зі свого боку, не повинні ускладнювати російським політикам і партіям ситуацію, ми повинні дати їм можливість примиритися з реальністю. Ми зобов'язані поставити їх перед доконаними фактами, фактами остаточними... Якщо пан прем'єр-міністр кине правильне гасло: немає Польщі без Львова! – додамо до нього ще одне: немає Польщі без Вільнюса!» [Andrzejczak, 2016, s. 185].

Утім, вже на початку весни 1920 р. загальна політична кон'юнктура почала, хоч і з певними застереженнями, збігатися з ендецькою візією досягнення замирення з більшовицькою Росією. По-перше, до цього часу польська армія вже просунулася значно східніше «лінії Дмовського» і це, на думку ендеків, могло би стати «розмінною монетою» у переговорах із Москвою. По-друге, основні політичні сили Польщі, нарешті, вибороли певний компроміс між собою, який полягав у наступному: 1) Ю. Пілсудський надавав свою згоду не висувати умови відновлення кордону 1772 р., щоб не втягувати в польсько-радянський конфлікт третю сторону; 2) Ю. Пілсудський відмовлявся від реалізації федеративної програми щодо Білорусі; 3) узгоджувалося лояльне ставлення прем'єр-міністра Польщі Л. Скульського (колишнього ендека і голови центристського уряду, підконтрольного Ю. Пілсудсь-

кому) та С. Грабського до існування квазіуряду С. Петлюри в окремих повітах на сході від р. Збруч під польським військовим контролем [O polską politykę na Wschodzie, 1920, s. 1].

З огляду на це угода між Ю. Пілсудським і С. Петлюрою, що була підписана у ніч на 22 квітня 1920 р., викликала широкий резонанс у політичних колах Другої Речі Посполитої. Вона миттєво поставила під сумнів усі досягнуті раніше взаємні поступки й попередні домовленості всередині тодішньої польської еліти.

Відомо, що отримавши карт-бланш від Сейму на проведення переговорів з «червоною» Росією наприкінці лютого 1920 р., Ю. Пілсудський остаточно ухвалив рішення з більшовиками не домовлятися й проігнорував «мирні» пропозиції Москви. Невдовзі вже на таємному засіданні кабінету міністрів 8 березня 1920 р. питання союзу Польщі з УНР увійшло у порядок денний. Водночас, щоб не наражатися на зайву критику з боку правої опозиції, переговори між представниками урядів УНР і Польщі щодо укладання союзу проходили в умовах цілковитої таємності. Зокрема, Ю. Пілсудський під час квітневої зустрічі із С. Грабським до останнього моменту приховував власні наміри й навіть давав своєму опонентові доволі розпливчасті обіцянки на зразок таких: «Даю Вам слово, що не піду на Київ і не буду воювати за Українську державу для Петлюри...» [Waskan, 2006, s. 224].

Проте деякі деталі про перебіг переговорного процесу все одно потрапляли у відкритий публічний доступ насамперед завдяки українській та ендецькій пресі. Остання доволі різко реагувала на чутки стосовно союзного договору з УНР. Врешті-решт, у другій половині березня 1920 р. комітет закордонних справ Сейму отримав повідомлення від Л. Скульського та С. Патека про початок перемовин з української стороною. І тільки 13 квітня 1920 р. уряд Польщі все-таки подав на розгляд до цього парламентського комітету проект польсько-українського договору.

Гостра емоційна реакція з боку НД не забарилася й спричинила хвилю величезного обурення серед її прихильників. Зокрема, вже ввечері 13 квітня 1920 р. у своїй статті на сторінках популярного видання «Kurjer Warszawski» журналіст Б. Косковський перестерігав своїх співвітчизників від хибних кроків на шляху до створення самостійної Української держави, за яку, судячи з усього, доведеться розплачуватися польською кров'ю. Зокрема, він зазначив: «Ким є пан Петлюра? Один із ватажків, яких можна створити в Україні десятками. Чи він має підтримку місцевого населення? Ні, бо ніколи не міг зтриматися в Україні довше ніж на тиждень, позаяк змушений боротися із власними співвітчизниками» [В.К., 1920, s. 3].

Подібну думку щодо найближчих перспектив польсько-українського союзу висловила редакція ендецького часопису «Gazeta Warszawska», яка відверто не радила йти на угоду з українською стороною, оскільки «Петлюра має право виступати лише від імені окупованої поляками України. Інша – Радянська Україна – скаже своє слово пізніше. Через

кілька тижнів Петлюра... буде повалений... А міністр закордонних справ [С. Патека] із безтурботністю дрібного дилетанта поспішає підписати угоду з Петлюрою, політичні дні якого полічені» [Kontrahenci p. Patka, 1920, s. 1].

Через кілька днів М. Сейда у замітці «Зрада українська» негативно прокоментував поточний перебіг закулісних польсько-українських перемовин, зокрема спробу делегації УНР повернути назад етнічні українські землі Волині, Поділля, Східної Галичини і Холмщини, тому що ці території вже «увійшли або увійдуть до складу Польської держави» та розкритикував бельведерський табір за бажання за будь-яку ціну створити незалежну Україну навіть «вигравши її у Росії...» [Zdrada ukraińska, 1920, s. 1]. Крім того, будучи принциповим супротивником концепції створення буферних держав на сході від Польщі, М. Сейда осудливо відгукнувся про намагання польського уряду передати УНР низку територій, що були розташовані між р. Збруч та історичним кордоном 1772 р. [Seyda, 1920b, s. 1]. На той час значна частина цих земель все ще залишалася в руках більшовиків і це означало б продовження війни.

Вже 22 квітня 1920 р. на знак протесту проти союзу Пілсудського–Петлюри демонстративно пішов у відставку з посади голови комітету закордонних справ Сейму С. Грабський. У своєму зверненні до депутатського корпусу він заявив, що складає з себе усю подальшу відповідальність за реалізацію зовнішньої політики Польської держави з боку парламенту [W komisji spraw zagranicznych, 1920, s. 2].

Депутатська фракція ЗЛН, яка представляла найчисленнішу партію у Сеймі, миттєво відреагувала на спроби уряду і Начальника держави Ю. Пілсудського знехтувати думкою законодавчого органу країни. Голова фракції ЗЛН С. Гломбінський, який називав «армію Петлюри не інакше ніж як бандою» [Głabiński, 1939, s. 410], зажадав від уряду розкриття змісту Варшавської угоди. На пленарному засіданні Сейму 23 квітня 1920 р. він звернувся із критичною промовою, в якій звинуватив уряд у тому, що «він взяв на себе воєнні та політичні зобов'язання створити незалежну Українську державу на чолі з Петлюрою, того самого Петлюри, який минулого року воював у Східній Малопольщі [Українській Галичині] та Львові проти беззахисного польського населення» [Przegląd polityczny. Nagły wniosek Głabińskiego, 1920, s. 2].

Жорстку критику української політики Ю. Пілсудського у квітні 1920 р. С. Гломбінський пізніше пояснив так. «Національно-демократичний табір, – стверджував він, – вважав власним обов'язком у ставленні до батьківщини зайняти тверду позицію проти ризикованої війни з Росією з метою реалізації ідеї федерації. Наш табір також був офіційно уповноважений і зобов'язаний це робити, оскільки він повинен був захищати компетенцію Сейму, а також вирішувати питання війни та миру, політичної системи держави та її кордонів. Федераційна програма [Ю. Пілсудського] також суперечила позиції, що була ухвалена Польським

національним комітетом на Паризькій мирній конференції...» [Głabiński, 1939, s. 467].

Розпал політичних розбіжностей між ендеками та пілсудчиками досяг кульмінаційного моменту невдовзі після публікації 26 квітня 1920 р. відозви Ю. Пілсудського до мешканців України, яке він зробив без попередньої згоди уряду та парламенту [Zwycięska kontrofensywa na wschodzie. – *Uznanie Ukrainy*, 1920, s. 1]. Вже 29 квітня 1920 р. на засіданні комісії закордонних справ Сейму депутати від ЗЛН у складі А. Скарбека, К. Лютославського і С. Грабського висловили відкритий протест діям уряду й знову безуспішно намагались отримати від його представників інформацію про справжню мету воєнної кампанії на східному фронті та умови союзу з УНР [Wojdyło, 2003, s. 205]. Запекла дискусія закінчилася «пірровою перемогою» уряду. Польський прем'єр-міністр Л. Скульський твердо запевнив депутатів від ЗЛН у тому, що у договорі не йдеться про жодні державно-правові зобов'язання з польської сторони до УНР і, що уряд навіть не прагне встановити кордон 1772 р. [W komisji spraw zagranicznych, 1920, s. 3]. Фактично це була напівправа, позаяк в угоді польська сторона визнавала не самостійність України, а лише її право на самостійність у вигляді Директорії УНР на чолі із С. Петлюрою. Зі свого боку заступник міністра закордонних справ Я. Домбський акцентував увагу на тому, що відозва Ю. Пілсудського – це, по суті, звичайний воєнний документ, за який уряд не несе жодної відповідальності [Nasza polityka wschodnia w komisji sejmowej, 1920, s. 1].

Отже, як і очікувалося, від самого початку т.зв. українська «авантюра» Ю. Пілсудського майже одностайно отримала нищівну критику з боку провідних діячів польської правиці – С. Грабського, М. Сейди, С. Козіцького, С. Гломбінського та ін. Зокрема, Начальнику держави ставили за провину його спробу створити незалежну Україну. Очільники НД виходили з того, що по-перше, Росія («біла» або «червона») ніколи не погодиться на втрату українських земель, а по-друге, розбудова української державності у кінцеву результаті спровокує небажане для поляків пробудження російського націоналізму, що призведе до зміцнення радянської влади. Остання, зі свого боку, виступить як захисник інтересів Росії та об'єднає навколо себе усі російські патріотичні сили. А отже, на думку ідеологів НД, «завоювання Києва може коштувати нам [полякам] Помор'я та Верхньої Сілезії» [Szczepański, 2004, s. 151; Seyda, 1920c, s. 1–2].

Цієї ж позиції дотримувався «король ендецької думки» Р. Дмовський. Навіть в умовах літнього відступу польської армії у 1920 р., обіймаючи відповідальну посаду у Раді Оборони Держави, він неодноразово висловлював власні сумніви щодо лояльності українських союзників Польщі та інкримінував С. Петлюрі зв'язки з більшовиками [Andrzejczak, 2016, s. 199].

Прикметно, що рівно через місяць після підписання Варшавського договору, 21 травня 1920 р. між Ю. Пілсудським та Р. Дмовським відбулася запекла дискусія, яка яскраво продемонструвала

наявність принципових розбіжностей у поглядах цих визначних політичних лідерів Польщі щодо шляхів розв'язання української проблеми. Під час особистої зустрічі на запитання Начальника держави, чому він [Р. Дмовський] на Паризькій мирній конференції 1919 р. не порушував питання щодо створення незалежної України, останній доволі стримано висловив власну позицію наступним чином: «Це було неможливо як із формальних, так і зі змістовних причин. Із формальних причин, тому що Польський національний комітет та польська делегація [в Парижі] раніше вже представляли конкретний план щодо східних кордонів Польщі, не враховуючи можливість утворення України, й союзницькі країни ухвалили цю позицію. Зі змістовних причин, тому що взагалі невідомо, чи була б Україна життєздатною державою і як би вона поставилася до Польщі. Так чи інакше, але країни коаліції не втрачають надії на крах більшовицької революції і що Росія, нарешті, оживе в певній конституційній формі». Наприкінці зустрічі, Р. Дмовський аргументовано підсумував власне ставлення до українського питання: «На якій тоді підставі ми жадали б для себе приєднання східних кресів, разом із всією Східною Галичиною, якби ми одночасно підтримували претензії українців до тих земель і до великої самостійної України» [Głabiński, 1939, s. 429].

А втім, майже відразу на тлі успішного травневого наступу поляків углиб України, критика ендеками української політики Ю. Пілсудського призвела до повної ізоляції НД на внутрішній політичній сцені Другої Речі Посполитої. Значні успіхи армії загалом були дуже схвально прийняті польським суспільством. Зокрема, генерал К. Соснковський у своєму листі до Ю. Пілсудського 3 травня 1920 р. відзначив повну безпорадність ендеків, які за таких обставин «нічого вдіяти не можуть», позаяк не можуть жодним чином пояснити своїм прихильникам, що «побиття й відсування більшовиків від кордонів є чимось поганим» [Hunczak, 1983, s. 55].

Вже після взяття Києва 7 травня 1920 р. провідний ендецький політик Ю. Здановський записав у своєму щоденнику, що «незважаючи на всю нашу опозицію з цього приводу, важко не радіти, що Польща може щось зробити. Сьогодні невдячно бути в опозиції...» [Maj, 1997, s. 54]. Водночас цей знаний ендек, анітрохи не довіряючи українській стороні, був цілковито впевнений у безперспективності польсько-українського союзу. «Не можна поклатися на націю, – писав він, – яка не збирається віддавати ту частину своєї території [Східну Галичину], на якій існує більш сформоване і прив'язане лише до цієї території суспільство» [Halczak, 2000, s. 111].

На загал, результати Варшавської угоди переконливо продемонстрували певну політичну «слабкість» польської правиці як парламентської сили навесні 1920 р. Зумівши заблокувати ратифікацію договору у парламенті, ендеки загалом так і не спромоглися зупинити реалізацію «федераційної» концепції Ю. Пілсудського принаймні на деякий час. Проте, опинившись

тимчасово на периферії процесу прийняття вирішальних для країни стратегічних рішень, вони, як і раніше, залишалися одними з найбільш впливових гравців у польській політиці і бельведерський табор змушений був зважати на цей чинник.

Слід зазначити, що тогочасні реалії на польсько-радянському фронті національні демократи здебільшого сприймали несхвально й не вірили в успішне закінчення війни для поляків. Навіть перші успіхи польської армії не додавали привиду для великих сподівань та оптимізму. Вже на початку травня 1920 р. ендецький часопис «Słowo Polskie» зі значним застереженням відзначав: «Розгром більшовицької армії – це велика політична і тріумфальна перемога... На жаль, ...отруюють радість цих тріумфів... політичні дії, що у найліпшому разі є азартними» [W.M., 1920, s. 1]. Подібні похмурі думки висловлював ендецький публіцист К. Смогоржевський, який скаржився, що допомога поляків у створенні держави для українців ставала щоразу «завданням понад нашої сили» [Smogorzewski, 1920, s. 1].

Зауважимо, що надзвичайно складний перебіг подій війни 1920 р. загалом не виправдав сподівань та очікувань урядів УНР і Польщі, зокрема щодо підтримки з боку населення Правобережної України. На початку літа 1920 р., провівши перегрупування основних сил, радянські війська перейшли у контрнаступ, який вдалося зупинити лише в серпні біля стін Варшави.

Не дивно, що після закінчення воєнних дій восени 1920 р. ендецькі політики головною причиною поразки, яка влітку спіткала Польщу, назвали недалекоглядну східну політику бельведерського табору, зокрема невдалий похід на Київ і плани «визволення» України та Білорусі, які у кінцевому підсумку «стали справжнім джерелом усіх нещасть, що навалилися на Польщу... й завдали нам нечуваної шкоди» [Jeszcze sprawa granic wschodnich, 1920, s. 1].

Песимістично та розчаровано висловився щодо результатів війни у жовтні 1920 р. М. Сейда. Зокрема, він зазначив, що польська мирна делегація вже не зможе, як раніше, вимагати від російських більшовиків укласти мирний договір з урахуванням історичних кордонів 1772 р. та не зможе запропонувати РСФРР провести державні кордони по лінії р. Березина або по «лінії Дмовського», й буде «вимушена задовольнитися лінією німецьких окопів 1915 р.» [Seyda, 1920a, s. 2].

Невдовзі один із кращих ендецьких фахівців із міжнародної політики С. Козіцький також звинуватив у поразці на сході особисто Ю. Пілсудського та політичну доктрину його Польської соціалістичної партії, в якій майбутня Польща замислювалася насамперед як етнографічний, а не політичний проєкт. «Пілсудський... щоб узгодити прагнення серця з принципами, що були вкладені в його мозок соціалізмом, – запевняв С. Козіцький, – використав ідеї федералізму як засіб розв'язання проблеми. У такий спосіб принципи були б дотримані, етнографію

не зачіпали б, і досягалася б потреба серця – велика Польща» [Kozicki, 1921, s. 538–539].

Розуміння історичних наслідків Варшавської угоди 1920 р. в ендецькій інтерпретації знайшло своє продовження протягом наступних років у мемуарній літературі провідних діячів НД. Зокрема, дуже негативно поставився до ідеї порозумітися з українцями С. Грабський, який вважав, що спроби відірвати Україну від Росії є згубними для польсько-російських відносин і для Польщі взагалі, оскільки «Росії... для її існування... із земель, за які вона століттями боролася проти Польщі... потрібна лише Україна» [Grabski, 1922, s. 149]. І до того ж українці не виправдали надій, позаяк «в Україні та на Волині у 1920 р. вони допомогли не нам [полякам] проти більшовиків, а більшовикам проти Польщі» [Grabski, 1922, s. 154]. С. Грабський був цілком упевнений, що наприкінці 1919 – 1920 рр. Польща повинна була скористатися пропозицією Радянської Росії та укласти з нею мирну угоду. Він вважав воєнну кампанію 1920 р. руйнівною, дорогою, непотрібною та спровокованою саме Ю. Пілсудським у союзі з лівими «партіями війни», що виконували «волю Пілсудського» [Grabski, 1922, s. 86].

Трохи пізніше С. Грабський надав свою власну оцінку українським Визвольним змаганням 1917 – 1921 рр.: «Катастрофа київської експедиції остаточно підтвердила, що українського народу насправді немає. Хто б не поїхав в Україну із програмою Української національної держави, будь то Скоропадський, підтриманий німцями, чи протеже Пілсудського, ніхто не зміг втриматись у ній» [Grabski, 1923, s. 42].

«Слід чітко усвідомити, – вказував С. Грабський, – що будь-яка наша домовленість з українцями негайно спричинить таке саме відповідне рішення з боку Росії. Наш пакт з Петлюрою означав, що в Мінську та Ризі нам довелося вести переговори та підписувати мир з Радянською Росією та Радянською Україною. Хто б не планував угоду з українцями, якщо він трохи справжній політик, повинен готуватися до постійної конкуренції з Росією у тому, що зуміє наобіцяти русинам (українцям) більше за всіх. Проте уся наша історія, включаючи угоду з Петлюрою, що була підписана паном Домбським, та експедиція маршала Пілсудського до Києва – підтверджує, що на цьому аукціоні завжди перевершує Росія... І так буде завжди... Справа у тому, що зараз немає української нації, а українці – лише одна з русинських партій. Але держава не укладає угоди з партією» [Grabski, 1923, s. 47].

Вельми негативно оцінив воєнні наслідки Варшавської угоди Є. Гертих – близький соратник Р. Дмовського в 1930-ті рр. та один із лідерів еміграційної ендеції після Другої світової війни й до того ж безпосередній учасник війни 1920 р. На думку Є. Гертиха, в результаті травневого наступу Війська Польського, польська сторона втратила стратегічну перевагу у вигляді невеликої протяжності лінії польсько-радянського фронту, що проходив практично по «лінії Дмовського». Активні воєнні дії ще більше розтягнули фронт в глибину й в ширину. Це призвело до зниження оперативної щільності

польських військових угруповань і за такої умови значній частині польської армії довелося «залишитись позаду, щоб утримати під контролем бурхливе населення зайнятих районів України» [Giertych, 1936, s. 492–493].

Як і очікувалося, різко вороже до польсько-українського союзу 1920 р. поставився безперечний лідер ендеції – Р. Дмовський, який ще в 1919 р. писав, що Пілсудський лише «імітує великі історичні проєкти, які завжди призводять до викидня» [Mał, 1997, s. 52]. Головний ідеолог НД загалом критично оцінив політику бельведерського табору стосовно України, а Варшавську угоду назвав величезною помилкою Ю. Пілсудського. На його переконання: «якщо ми бачили більшовиків під Варшавою у 1920 р., то це був лише результат київської експедиції, спрямованої на відокремлення України від Росії» [Dmowski, 1937b, s. 205]. «Духовний батько» польського модерного націоналізму висловив думку, що союз Пілсудського–Петлюри був від самого початку приречений на невдачу. Він деталізував цю думку: «Можна було побоюватись, що варшавська влада виховає нам претендента на Східну Галичину, що Петлюра виросте до сили, яка потім вимагатиме цю землю. Однак, приглядаючись ближче до української роботи Пілсудського і знаючи, якби там не було, реальний стан справ в підросійській Україні, можна було бачити, що нічого з цього не вийде. Ця робота коштувала нам багато, але ми не заплатили за неї Червенською землею (Українською Галичиною)...» [Dmowski, 1937a, s. 202]. Варшавський договір і війна з Радянською Росією, запевняв Р. Дмовський, принципово нічого не змінили в українському питанні, й лише «Ризький мир, що настав слідом за ними, встановив кордони Радянської України на заході, відокремлюючи у такий спосіб Польщу від значної частини території, яку вона раніше фактично займала» [Dmowski, 1937b, s. 223].

Висновки. У підсумку, можемо констатувати, що у поразці українських Визвольних змагань протягом 1919 – 1920 рр. польська націонал-демократія відіграла помітну роль. Не буде перебільшенням припустити, що тогочасна політика ендеків (прихильників націоналістичної концепції «Малої Польщі» і пілсудчиків (прихильників федераційної програми «Великої Польщі») в українському питанні переслідувала одну єдину стратегічну мету – створення потужної Польської держави, насамперед за рахунок самої України.

На відміну від федераційної політики Ю. Пілсудського, який прагнув розчленувати

більшовицьку Росію на окремі національні держави з метою забезпечити в такий спосіб незалежність Польщі, ендецька «інкорпораційна» концепція виглядала більш поміркованою та реалістичною в тогочасних умовах. Зокрема, під час обговорення «польського питання» на Паризькій мирній конференції у 1919 р., ендеки остаточно відмовились від проєкту відновлення Польської держави в її історичних кордонах 1772 р. Вони задовольнилися варіантом проведення східного кордону Польщі по лінії другого поділу Першої Речі Посполитої станом на кінець 1793 р., тобто без значної частини Правобережної України. Не в останню чергу, це було пов'язано з тим, що ендецькі політики виходили з того, що польська активність в українському питанні значно ускладнить нормалізацію польсько-російських відносин, які для них стали визначальними. Маючи власні інтереси, ендеки намагалися уникати гострих конфронтацій з Росією і вперто чинили опір будь-яким спробам Ю. Пілсудського реалізувати його федераційну концепцію. Водночас національні демократи, перебуваючи в опозиції, не втримались від шовіністичної спокуси й підтримала похід польської армії на Київ навесні 1920 р., оскільки цей воєнний захід повністю відповідав ендецькій візії максимальної експансії польського цивілізаційного впливу у східному напрямку. Зі свого боку бельведерський табір не зміг, наштотхнувшись на опір НД, ратифікувати Варшавський договір у парламенті, залишивши, по суті, цю міждержавну угоду на рівні декларації. У кінцевому підсумку головною причиною польської поразки у війні 1920 р. із Росією ендеками було визнано концепцію утворення незалежної України.

Отже, трагічні події українсько-польських відносин 1919 – 1920 рр. наочно продемонстрували непоступливу позицію ендеції в українському питанні. Кращим зразком для вирішення української проблеми польська націонал-демократія вважала повторення історичного досвіду компромісного поділу українських земель між Першою Реччю Посполитою та Московською державою, яке відбулося у 1667 р. під час підписання Андрусівського договору (перемир'я). Вже в березні наступного 1921 р. цей сценарій було реалізовано у Ризі, де Польща і три радянські республіки – РСФФР, УСРР, БРСР підписали Ризький мирний договір, який закріпив геополітичний поділ України між сферами впливу Варшави та Москви, який тривав до початку Другої світової війни.

Список використаних джерел

- Andrzejczak, M., 2016. *Rosja w myśli politycznej Narodowej Demokracji w latach 1917 – 1939*, Krzeszowice : Dom Wydawniczy «Ostoja», 835 s.
- Berezowski, Z., 1920a. Kwestia ukraińska a pokój z Rosją, *Gazeta Warszawska*, nr 70, s. 1.
- Berezowski, Z., 1920b. Kwestia ukraińska a pokój z Rosją, *Gazeta Warszawska*, nr 71, s. 3.
- Borkowski, A., 1990. Narodowa Demokracja i Roman Dmowski wobec wojny w 1920 roku, *Zycie i Myśl*, № 7-8, s. 47–64.
- Borkowski, A., 1991. Narodowa Demokracja wobec wojny na wschodzie w 1920 roku, *Biuletyn Naukowy Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie*, № 1(8), s. 61–79.
- B.K., 1920. Uzasadniony niepokój, *Kurjer Warszawski*, nr 102, s. 2–3.
- B.W., 1919. Niemcy, Rosja i Polska, *Gazeta Warszawska*, nr 245, s. 1.
- B.W., 1920. Polska akcja na Wschodzie, *Gazeta Warszawska*, nr 136, s. 1.

- Chaos, 1920, *Gazeta Warszawska*, nr 101, s. 1.
- Dmowski, R., 1937a. *Polityka polska i odbudowanie państwa* [w:] Pisma, T.VI, Częstochowa, 400 s.
- Dmowski, R., 1937b. *Świat powojenny i Polska* [w:] Pisma, T.VII, Częstochowa, 336 s.
- Et., 1920a. Przed wyprawą kijowską, *Gazeta Warszawska*, nr 171, s. 1.
- Et., 1920b. Przed wyprawą kijowską, *Gazeta Warszawska*, nr 172, s. 2.
- Giertych, J., 1936. *Tragizm losów Polski*, Pielgrzym, Pelplin, 638 s.
- Głabiński, S., 1939. *Wspomnienia polityczne*, Cz. 1–3, Pelplin, 559 s.
- Grabski, S., 1922. *Uwagi o bieżącej historycznej chwili Polski*, Warszawa. Nakładem Księgarni Perzyński, Niklewicz i Spółka, 160 s.
- Grabski, S., 1923. *Z codziennych walk i rozważań*, Poznań, 158 s.
- Maj, E., 1997. «Zapluty Karzeł», czyli fragment dziejów stosunków między Narodową Demokracją a Józefem Piłsudskim w latach 1918 – 1921, «*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska sec. K: Historia*», Vol. 4, s. 47–58.
- Halczak, B., 2000. *Publicystyka narodowo-demokratyczna wobec problemów narodowościowych i etnicznych II Rzeczypospolitej*, Zielona Góra: Wydawnictwo WSP im. T. Kotarbińskiego, 222 s.
- Hł., J., 1919a. Ententa, Rosja i Ukraina, *Gazeta Warszawska*, nr 162, s. 1.
- Hł., J., 1919b. O pokój na Wschodzie, *Gazeta Warszawska*, nr 286, s. 1.
- Hunczak, T., 1983. *Ukraine and Poland in documents 1918 – 1922*, New York: Shevchenko scientific society, Part 2. 468 p.
- Jeszcze sprawa granic wschodnich, 1920, *Kurier Poznański*, 3 września, nr 202, s. 1.
- Jeszcze w sprawie programu federacyjnego, 1920, *Kurier Poznański*, 22 kwietnia, nr 93, s. 1.
- Kontrahenci p. Patka, 1920, *Gazeta Warszawska*, 14 kwietnia, nr 102, s. 1.
- Kozicki, S., 1921. Ku źródłom złego, *Przegląd Narodowy*, T. XXI, № 5, s. 535–540.
- Koziello, T., 2008a. Stosunki polsko-radzieckie w myśli politycznej narodowej demokracji (1918 – 1939): zarys problematyki. *Historia I Polityka*, № 7, s. 59–78.
- Koziello, T., 2008b. *Trudne sąsiedztwo: stosunki Polski z państwami ościennymi w myśli politycznej Narodowej Demokracji (1918 – 1939)*, Wydawn. Uniwersytetu Rzeszowskiego, 246 s.
- Kresowiec, 1920. Znaczenie kresów wschodnich, *Kurier Poznański*, 29 lipca, nr 171, s. 1.
- Nasza polityka wschodnia w komisji sejmowej, 1920, *Gazeta Warszawska*, nr 118, s. 1–3.
- Nowak, A., 2016. *Polska i Trzy Rosje. Studium polityki wschodniej Józefa Piłsudskiego*, Kraków, 644 s.
- O polską politykę wschodnią (wywiad u prof. St. Grabskiego), 1920, *Gazeta Warszawska*, nr. 115, s. 1–2.
- O polską politykę na Wschodzie, 1920, *Słowo Polskie*, nr 196, s. 1–2.
- Przegląd polityczny. Nagły wniosek Głabińskiego, 1920, *Słowo Polskie*, nr 190, s. 2.
- Seyda, M., 1920a. O posiadanie granic, *Słowo Polskie*, nr 497, s. 2.
- Seyda, M., 1920b. O politykę wobec Rosji, *Kurier Poznański*, 23 marca, nr 68, s. 1.
- Seyda, M., 1920c. Stanowisko Związku Ludowo-Narodowego w sprawie polityki zagranicznej, *Gazeta Warszawska*, nr 127, s. 1–2.
- Smogorzewski, K., 1920. Chwila krytyczna dla naszej polityki wschodniej, *Gazeta Warszawska*, nr 170, s. 1.
- Szczepański, J., 2004. Stanowisko polskich partii politycznych wobec wojny w latach 1919 – 1920 z Rosją Sowiecką, «*Res Historica*», z. 16, s. 145–165.
- Traktat Ryski 1921 roku po 75 latach* [zbiór artykułów], 1998. Studia pod red. M. Wojciechowskiego. Wyd. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 400 s.
- Tym, którzy chcą wielkiej Rosji, 1919, *Gazeta Warszawska*, nr 238, s. 1.
- Wapiński, R., 1980. *Narodowa demokracja (1839 – 1939)*, Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Ossolineum, 337 s.
- Wasiutynski, B., 1919. Państwo jednolite czy federacja, *Kurier Poznański*, 24 października, nr 246, s. 1.
- Wasiutynski, B., 1920. Rokowania z Rosją bolszewicką, *Kurier Poznański*, 17 kwietnia, nr 89, s. 1.
- Waskan, J., 2006. *Problem przynależności państwowej ziem byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego w myśli politycznej Obozu Narodowego 1893 – 1921*, Wydawn. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 295 s.
- Wątor, A., 1990. *Narodowa Demokracja wobec wojny 1920 roku* [w:] Wojna polsko-radziecka 1920, Red. J. Faryś. Szczecin, s. 54–62.
- W komisji spraw zagranicznych, 1920, *Kurjer Warszawski*, nr 112, s. 2–3.
- W. M., 1920. W chwili orężnych tryumfów, *Słowo Polskie*, nr 204, s. 1.
- Wojdyło, W., 2003. *Stanisław Grabski (1871 – 1949). Biografia polityczna*, Wydawn. Adam Marszałek, Toruń, 497 s.
- Zackiewicz, G., 2008. *Państwo radzieckie w myśli politycznej obozu narodowego w latach 1918 – 1939* [w:] Narodowa Demokracja XIX – XXI wiek (konceptje, ludzie, działalność), s. 143–158.
- Zdrada ukraińska, 1920, *Kurier Poznański*, 15 kwietnia, nr 87, s. 1.
- Zwycięska kontrofensywa na wschodzie. – Uznanie Ukrainy, 1920, *Kurier Poznański*, 29 kwietnia, nr 99, s. 1.

SUMMARY

UKRAINIAN-POLISH RELATIONS 1919 – 1920 IN THE ASSESSMENT OF POLISH NATIONAL DEMOCRACY

Maksym Zelinskyi

Ph.D, employee of the Centre for Polish Studies, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv

The article covers certain aspects of the socio-political activity of the Polish National-Democratic camp during the rebirth of Polish statehood in 1918 – 1921. The attitude of the National Democrats towards the Ukrainian state formation during the Ukrainian national liberation struggle of 1919 – 1920 has been studied. The reasons and the essence of anti-Ukrainian views among Polish nationalists have been described. The level of influence of the Polish

National Democrats on the process of Poland's eastern policy formation, and in particular its Ukrainian vector during 1919 – 1920, has been determined. The main provisions of the political vision of the National Democrats regarding the Ukrainian vector of J. Pilsudski's policy in the conditions of the Polish-Soviet military confrontation have been studied. The transformation of perception of the presented position at different stages of the Ukrainian-Polish-Soviet War of 1920 has been shown. Attention has been given to the fundamental divergence of views between the National Democrats and Pilsudski's supporters on the solution of the Ukrainian issue within the context of the national interests of Poland. The main focus is put on the analysis of the ambiguous reaction of representatives of the National Democratic camp to the Treaty of Warsaw signed in April 1920 between the Polish Republic and the UPR. The political and historical implications of this Treaty for Poland in the context of Ukrainian-Polish-Soviet relations have been found out. The results of study substantiate the opinion on the National Democrats' negative role in the implementation of interstate treaties between Ukraine and Poland within the specified period.

Keywords: *ukrainian-polish relations, Warsaw Agreement 1920, Polish-Soviet War 1920, Polish national democrats, Józef Pilsudski, Semen Petlura, Roman Dmowski, the Ukrainian question.*